

2003. – 752 с.
5. Мескон М. Х. Основы менеджмента : [пер. с англ.] / М. Х. Мескон, М. Альберт, Ф. Хедоури. – М. : Дело, 2000. – 704 с.
  6. Пастухова В. В. Стратегічне управління підприємством: філософія, політика, ефективність : монографія / В. В. Пастухова. – К. : Київ. нац. торг.-екон. ун-т, 2002. – 302 с.
  7. Портер Майкл Э. Конкуренция : учеб. пособие : [пер. с англ.] / Майкл Э. Портер ; – М. : Изд. дом «Вильямс», 2000. – 495 с.
  8. П'ятницька Н. Стратегічні чинники впливу на збутову діяльність закладів ресторанного господарства / Н. П'ятницька, Т. Амброзович // Вісник КНТЕУ. – 2007. – № 6. – С. 46–54.
  9. Райко Д. В. Стратегічне управління розвитком маркетингової діяльності: методологія та організація : монографія / Д. В. Райко. – Х. : ВД «ІНЖЕКТ», 2008. – 632 с.

УДК 339.37(477)

ДОСЛІДЖЕННЯ СТАНУ РОЗВИТКУ РОЗДРІБНОЇ ТОРГІВЛІ УКРАЇНИ

О. М. Зінченко

Торгівля є однією з небагатьох галузей економіки, зайнятих безпосередньо обслуговуванням населення. Тому її ефективний розвиток багато в чому визначає соціальний клімат у суспільстві. Період переходу до ринкових відносин поставив її у досить несприятливе економічне становище. Торгівля безпосередньо відчуває на собі всю гостроту кризи: різке падіння обсягів виробництва, лібералізацію цін, зниження грошових доходів населення тощо. Перехід до системи вільного переміщення товарів не привів поки що до формування повноцінного споживчого ринку. Споживчий ринок сьогодні – це ринок деформованої структури попиту через неплатоспроможність населення, ринок товарів низької якості, ринок «човників» і перекупників, де масові порушення з боку суб'єктів господарської діяльності стали дуже поширеними. Значно погіршилась якість торговельного обслуговування, збувся асортимент товарів вітчизняного виробництва та супутніх послуг, посилились тенденції до необґрунтованого завищення цін, недобросовісної конкуренції.

Типового характеру набули такі процеси в розвитку внутрішньої торгівлі України:

- не досягли ефективного рівня ринковий механізм взаємодії окремих ланок єдиного циклу «дослідження – виробництво – ре-

лізація – споживання». Особливо слабким виявився взаємозв'язок торгівлі та вітчизняного виробництва;

- на внутрішньому ринку триває процес зникнення багатьох асортиментних груп товарів вітчизняного виробництва, чому значною мірою сприяє витіснення їх імпортними товарами;

- серйозні негативні процеси супроводжують розвиток малого бізнесу в торговельній сфері;

- технологічна політика більшості суб'єктів господарювання зорієнтована на формування інтер'єрів приміщень. Тоді як основні фонди торгівлі спрацьовані на 60–70 %, практично згорнуті прогресивні форми і методи торгівлі;

- незадовільною є інвестиційна ситуація в торгівлі. Капіталовкладення переважно спрямовані в об'єкти з невеликою капіталомісткістю (лотки, кіоски). Практично не здійснюються капіталовкладення в будівництво спеціалізованих і універсальних підприємств торгівлі з продажу товарів першої необхідності та масового попиту.

Тому наразі актуальним є завдання ґрунтовного вивчення проблем і наукового аналізу нових тенденцій розвитку роздрібної торгівлі.

Теоретичні та практичні основи функціонування роздрібної торгівлі у багатьох аспектах розглядали радянські вчені М. Байдаков, І. Барчук, В. Бурмістров, П. Гончаров, П. Гетьман, Б. Гоголь, В. Іваницький, та інші, але з позицій планово-функціонуєчої, монополістичної торгівлі. Сучасні вітчизняні дослідження В. Андрійчука, В. Апопія, Р. Абдуліна, І. Бланка, Я. Гончарука, Г. Губерної, Н. Кондратьєва, І. Королькова, А. Левіна, В. Марцина, В. Матусевича, А. Орлова, Б. Соловйова, Н. Ушакової присвячені, головним чином, структурним трансформаціям торгівлі, соціально-економічним і методологічним проблемам формування і розвитку продовольчого та непродовольчого ринків.

Мета дослідження полягає у оцінці стану розвитку роздрібної торгівлі України. Реалізація поставленої мети зумовила необхідність вирішення таких завдань:

- вивчити стан і виявити тенденції розвитку роздрібної торгівлі;
- дослідити особливості та проблеми розвитку роздрібної торгівлі України;

- аналізувати стан і організацію діяльності роздрібної торгівлі в сучасних умовах господарювання.

Проблема забезпеченості населення торговельною мережею залишається гострою і невирішеною. Загальна економічна криза, відсутність координації розвитку торговельної мережі з боку органів державної влади, не виправдане в багатьох випадках скорочення торговельної мережі, негативні тенденції розвитку роздрібного товарообороту суттєво вплинули на динаміку роздрібної торговельної мережі. Незважаючи на сприятливі умови розвитку торгівлі, зумовлені ринковими трансформаціями, роздрібна торговельна мережа зберігає стійку тенденцію до скорочення (табл. 1). За 2002–2009 рр. кількість підприємств роздрібної торгівлі в Україні скоротилася на 26,9 %, що відбулося за рахунок зачинення діючих магазинів на 28,7 % і зменшення чисельності дрібнороздрібної торговельної мережі на 21,3 %.

Таблиця 1

Роздрібна торговельна мережа України за 2002–2009 рр.*

Показник	Рік								2009 р. у відсотках до:	
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2002 р.	2008 р.
Усього підприємств, тис. од.	89,3	83,8	78,5	75,2	73,6	71,9	69,2	65,3	73,1	94,4
Магазини, тис. од., у тому числі	66,8	62,3	58,3	55,8	54,6	52,3	50,5	47,6	71,3	94,3
- дрібнороздрібні торговельні підприємства, од.	22,5	21,5	20,2	19,4	19	19,6	18,7	17,7	78,7	94,7
- торговельна площа магазинів, тис. м ²	6054	5896	5976	6359	6847	7493	8089	8015	132,4	99,1
- торговельна площа на 1 магазин, м ²	90,6	94,6	102,5	114,0	125,4	143,3	160,2	168,4	185,9	105,1

Примітка. * Складено за даними «Статистичного щорічника України за 2002–2009 рр.» [3–10].

Разом з тим спостерігається збільшення торговельної площі магазинів порівняно з 2002 р. на 32,4 %, а порівняно з 2008 р. – її незначне зменшення на 0,9 %, що свідчить про укрупнення роздрібних торговельних підприємств. Як результат, торговельна площа в розрахунку на 1 магазин у цілому по Україні

збільшилася з 90,6 м² у 2002 р. до 168,4 м² у 2009 р. (на 85,9 %).

Набагато швидшими темпами, ніж у містах, за роки аналізованого періоду відбувалося скорочення чисельності підприємств у сільській місцевості, що призвело до суттєвого погіршення торговельного обслуговування сільського населення (рис. 1). Гострого харак-

теру набула глибока диференціація розвитку роздрібною торгівлі у територіальному розрізі, тобто у міській і сільській місцевості.

За період 2002–2009 рр. кількість магазинів у містах скоротилася з 42,1 тис. од.

до 33,7 тис. од., а на селі з 24,7 тис. од. до 13,9 тис. од. Небезпека полягає у тому, що випереджувальні темпи скорочення роздрібною торговельною мережі на селі зберігаються (рис. 1).

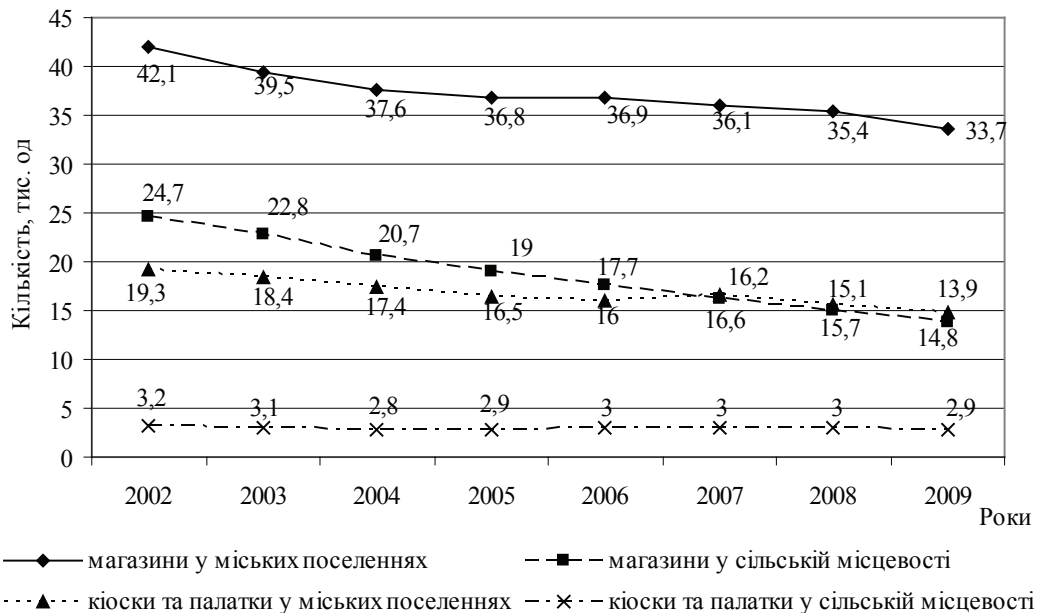

Рис. 1. Мережа роздрібною торгівлі України у міських поселення та сільській місцевості у 2002–2009 рр.

Оскільки роздрібний товарооборот є основним показником розвитку торгівлі доцільно детальніше зупинитися на розгляді основних тенденцій розвитку роздрібного товарообороту, оскільки саме вони найтіснішим чином пов'язані із провідними тенденціями розвитку торговельної мережі (табл. 2).

Таким чином, протягом 2002–2009 рр. сукупний роздрібний товарооборот України у діючих цінах збільшився у 5,8 рази, основний його приріст за ці роки був досягнутий переважно за рахунок зростання роздрібного товарообороту торговельної мережі – у 6 разів. Особливої уваги заслуговує той факт, що темпи зростання роздрібного товарообороту у сільській місцевості вищі за темпи його зростання у містах, що призвело до збільшення частки товарообороту у сільській місцевості у роздрібному товарообороті торговельної мережі України на 0,8 %.

Вказані причини призвели до збільшення розриву в роздрібному товарообороті торговельної мережі, розрахованому на душу місь-

ких і сільських мешканців. У 2002 р. товарооборот на душу населення у містах був більший від аналогічного показника у сільській місцевості у 3,8 рази, то у 2009 р. цей розрив склав уже 5,2 рази. Ця негативна тенденція спричинена тим, що доходи сільського населення значно нижчі, ніж міського, крім того, значну частину продуктів харчування сільське населення вирощує у підсобних господарствах.

Варто зазначити, що у сучасних умовах у зв'язку із загальною кризою економіки в Україні спостерігаються деякі викривлення у розвитку асортиментної структури товарообороту. Прискорені темпи зuboжіння населення України на початку 90-х рр., спричинені потужними темпами інфляції, призвели до значного зростання в товарообороті частки продовольчих товарів: у 2002 р. вона становила 48 %. Певна стабілізація економічної ситуації сприяла збільшенню у товарообороті частки непродовольчих товарів, яка у 2009 р. уже досягла 60 % (рис. 2).

Таблиця 2

Динаміка роздрібного товарообороту України у 2002–2009 рр.*

Показник	Рік										2009 р. у відсотках до	
	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2002 р.	2008 р.		
Загальний обсяг роздрібного товарообороту, млн грн	39691	49994	67556	94332	129952	178233	246903	230955	5,8 р.	93,5		
Роздрібний товарооборот торговельної мережі, млн грн	36920	46992	64032	90005	124747	171682	238523	222849	6,0 р.	93,4		
Частка обороту торгової мережі, %	93	94	94,8	95,4	96	96,3	96,6	96,5	×	×		
Роздрібний товарооборот торговельної мережі у міських поселеннях, млн грн	32771	42021	58027	82912	114631	158578	221128	204705	6,2 р.	92,6		
Роздрібний товарооборот торговельної мережі у сільській місцевості, млн грн	4149	4971	6005	7093	10116	13700	17395	18144	4,4 р.	104,3		
Частка роздрібного товарообороту у сільській місцевості у роздрібному товарообороті торговельної мережі, %	11,2	10,6	9,4	7,9	8,1	7,7	7,3	8,1	×	×		
Роздрібний товарооборот торговельної мережі на 1 особу у містах, грн.	1013,7	1307,2	1812,8	2600,9	3607,3	5007,4	7234	6722	6,6 р.	92,9		
Роздрібний товарооборот торговельної мережі на 1 особу у селах, грн	264,7	321,2	393,2	471,2	680,4	931,7	1238	1299	4,9 р.	104,9		
Співвідношення роздрібного товарообороту торговельної мережі на 1 особу	3,8	4,1	4,6	5,5	5,3	5,4	5,8	5,2	136,2	88,6		

Примітка. * Складено за даними «Статистичного щорічника України за 2002–2009 рр.» [3–10].

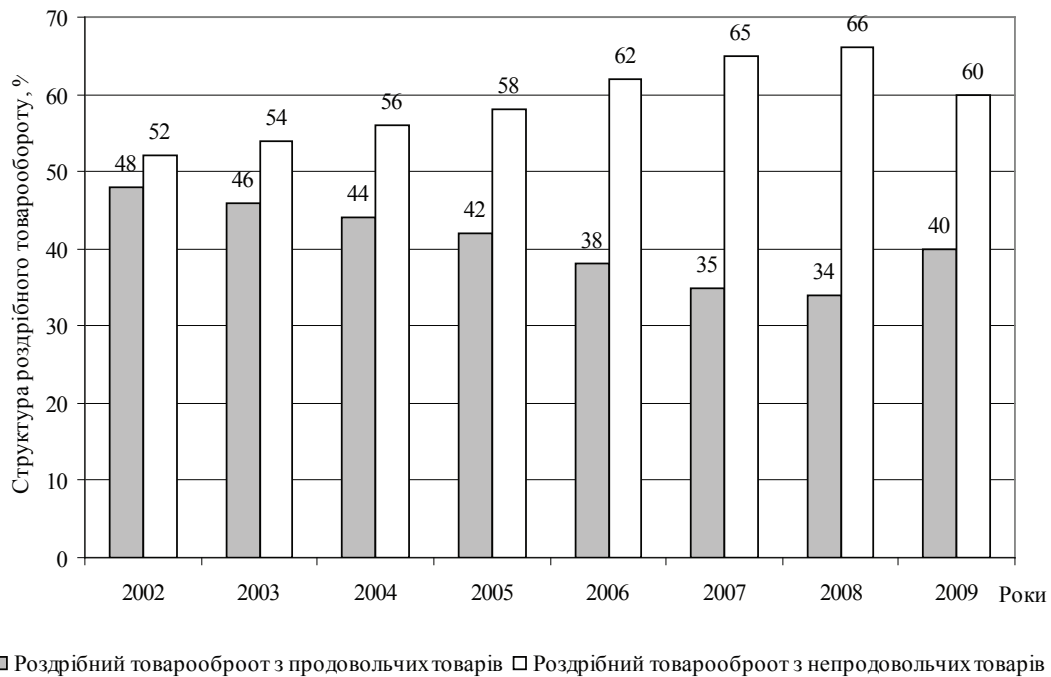

Рис. 2. Товарна структура роздрібногo товарообороту України у 2002–2009 рр.

Доречно сказати, що в розвинутих країнах частка непродовольчих товарів становить 80 % від загального обсягу товарообороту [2]. Тобто можна стверджувати, що такі зміни в структурі товарообороту свідчать про збільшення рівня грошових доходів населення, яке в останні роки скеровує все більшу частину своїх доходів на придбання непродовольчих товарів.

Отже, можна зробити висновок, що проблеми розвитку торгівлі в Україні значно загострились з переходом ринкових відносин. Різкий спад виробництва товарів народного споживання, зниження реальних грошових доходів населення, розвиток інфляційних процесів призводять до значного загострення кризового стану в Україні. Тому від чіткої організації роздрібногo торгівлі, раціональної побудови і розміщення роздрібногo торговельногo мережі у значній мірі буде залежати зниження соціально-економічної напруги в суспільстві.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апопій В. В. Внутрішня торгівля та АПК України: ефективність взаємодії : монографія / В. В. Апопій. – Л. : Вид-во Львівської комерційної академії, 2007. – 368 с.
2. Мазаракі А. А. Внутрішня торгівля в Україні: економічні умови ефективного розвитку : монографія / А. А. Мазаракі. – К. : КНТЕУ, 2006. – 359 с.
3. Статистичний щорічник України за 2002 р. – К. : Техніка, 2003. – 598 с.
4. Статистичний щорічник України за 2003 р. – К. : Консультант, 2004. – 593 с.
5. Статистичний щорічник України за 2004 р. – К. : Консультант, 2005. – 596 с.
6. Статистичний щорічник України за 2005 р. – К. : Консультант, 2006. – 599 с.
7. Статистичний щорічник України за 2006 р. – К. : Консультант, 2007. – 602 с.
8. Статистичний щорічник України за 2007 р. – К. : Консультант, 2008. – 610 с.
9. Статистичний щорічник України за 2008 р. – К. : Консультант, 2009. – 630 с.
10. Статистичний щорічник України за 2009 р. – К. : Консультант, 2010. – 652 с.